

GNIEWAĆ SIĘ (454) *vb impf*

gniewać się (453), (rus.) **gniewati się** (1); gniewać się : gniewati się *StryjKron* (1 : 1).
sie (269), się (185).

[*GliczKsiąż* I7v cf **GNIEWAĆ** znac. 2.].

e oraz a jasne (w tym w a 2 r. błędne znakowanie).

inf gniewać się (83). ◇ *praes* 1 sg gniewam się (22). ◇ 2 sg gniewasz się (15). ◇ 3 sg gniewa się (101).
◇ 1 pl gniewamy się (6). ◇ 2 pl gniewacie się (8). ◇ 3 pl gniewają się (33). ◇ *praet* 1 sg m gniewałem się (3). ◇ 2 sg m -ś się gniewałem (1). ◇ 3 sg m gniewał się (47). *f* gniewała się (9). ◇ 3 pl m pers gniewali się (13). ◇ *fut* 1 sg m gniewać się będę (4), będę się gniewać (1), będę się gniewał (1); gniewać się będę : będę się gniewać : będę się gniewał *Leop* (1 : 1 : 1). ◇ 2 sg m będziesz się gniewał (2) *WróbŻółt*, *LatHar*, gniewać się będziesz (1) *CzechRozm*. ◇ 3 sg m będzie się gniewał (7), gniewać się będzie (3), budet się gniewati (1) *StryjKron*; będzie się gniewał *WróbŻółt*, *Leop*, *Strum* (2), *ArtKanc*; gniewać się będzie *OrzQuin*, *CzechRozm*; będzie się gniewał : gniewać się będzie *RejZwierc* (2 : 1). *f* będzie się gniewała (1). ◇ 2 pl m pers będziecie się gniewać (1). ◇ *imp* 2 sg gniewaj się (19); -aj (16), -aj (1), -(a)j (2); -aj : -aj *SkarŻyw* (1 : 1). ◇ 3 sg niech się gniewa (3). ◇ 1 pl gniewajmy się (2). ◇ 2 pl gniewajcie się (8); -a- (6), -(a)- (2). ◇ 3 pl niech się gniewają (1). ◇ *con* 1 sg m bym się gniewał (2) *ModrzBaz*, *CzechEp*, bych się gniewał *BielŻyw* (2). ◇ 2 sg m by się gniewał *BielKron* (2), gniewałbyś się (1) *SkarŻyw*. ◇ 3 sg m by się gniewał (12). *f* by się gniewała (1). ◇ 1 pl m pers byśmy się gniewali (2). ◇ 2 pl m pers byście się gniewali (1). ◇ 3 pl m pers by się gniewali (5). ◇ *con praet* 2 pl m pers byście się byli gniewali (1). ◇ *part praes act* gniewając się (28), gniewając się (1); -ać : -ać *Mącz* (1 : 1).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI(XVII) – XVIII w.*; poza tym *XVI w.* (jeden z tych samych przykładów) s.v. *gniewliwy*.

Czuc urazę, *wewnętrzne niezadowolenie*, *rozdrażnienie*, *być oburzonym*; *okazywać gniew*, *złościć się*; *karcić*, *robić wymówki*, *upominać*; *obrażać się*, *klócić się*; *mieć za złe*; *irasci Mącz*, *Calep*, *Cn*; *stomachari*, *succensere Mącz*, *Calep*, *Cn*; *indignari*, *indigne ferre Mącz*, *Cn*; *colligere iram*, *efferru iracundia*, *excandescere*, *acerbe ferre*, *increpitare*, *incusare*, *subirasci*, *subiratum esse Mącz*; *adfremere*, *infensare Calep*; *capi a. tangi ira*, *infenso animo a. infensum esse*, *fervere*, *fremere*, *iras gerere*, *in fermento iacere*, *indulgere irae*, *intumescere*, *mordere labra*, *ringi*, *bile tumere*, *turgescere iris Cn* (454) : Dopuść fie tey Pániey gniewać A rzkomo niechćiey o nię dbać: A iac fie przyczynię k temu/ Zeć lámá przydzie do domu. *BierEz* C4, B4v, C3v [2 r.], E2v, P; *OpecŻyw* 58, 59v, 191v; gdy yuż myeli iechać mowił ym a byście fyę nie gnyewali wdrodze *HistJóz* E; *FalZioł* V 2v; Był też y barzo cirpliwy, gdyż iednego czału o gniewie mowił, ieden mu na twarz plunął y fpytałgo gniewali fie ktory odpowiedział, nie gniewamci fie ale rozbaczam mamli fie gniewać. *BielŻyw* 72, 31, 39, 48, 82, 107; *March*² A4; *WróbŻółt* 4/5, 7/12; *LibLeg* 7/97v; Czudnieyfzys gdzi fię niegnieważ A iż wdy łobą mowieć daż. *RejKup* e8; Pleban fię dzywie iż fnim niechczywie mowy. Albo fię gniewa iż fepcze A fnac fię fpowiedać niechcze. *RejKup* h4v; *HistAl* D4v; *MurzNT* 18v *marg*; *BielKom* F2; *GliczKsiąż* F7, H8; *LubPs* B3v, X, dd; *PAn* krolował/ niech fie ludzie gniewaią *Leop Ps* 98/1, 2.*Reg* 11/20, *Iudith* 6 *arg*, *Eccli* 13/4, *Is* 57/6, *Ez* 16/42, *Ion* 4/9; bo to wiedz W. M. ná mię/ że w Dyfputacyách fyę gniewać nieumiem. *OrzList* g2; *RejFig* Aa3v, Aa6v, Aa7v, Bb5; Gniewalem fię iáko ná mgnienie oká

BibRadz Is 54/8, 3.Esdr 4/31, Eph 4/26; OrzRozm O4v; Który rzekł/ Inadźbyście fie byli gniewáli/ wżák przedię dał Bog w ręce wálze krole Mádiánkie. BielKron 50v, 3, 12v, 15v, 50v, 80 (12); Pone animos, Nie gniewayfie Mącz 10c; Deferbeo, Przełtawam kipieć. Et Metaphorice, Opłonać/ Przełtác fie gniewać. Mącz 121a, 33b, 68b, 89a [2 r.], 123b, 174c [3 r.] (19); Prot Av, A2v; SienLek 19v; RejPos 47v [2 r.]; BiałKat 56; Bo fie będzeye krewnik wnet wżytko łmiał á igrał/ flegmátik śpał á drzemał/ kolerik fie gniewał RejZwierc 6v, 75v, 81v marg, Bbb2v; KochMon 31; RejPosRozpr c4v; BudBib 3.Peg 20/44, Prov 14/16, 17, Is 57/17, Ion 4/9; Strum E4v, P2; BudNT 1.Cor 13/6[5], Eph 4/26; Wierzmi bym się niegniewał/ niepomálu bych cię teraz bił ModrzBaz 7v, 7v; Calag 586a; SkarŻyw 188, 491; Wikli fię łmierde budet fię Kniáz gniewáti. StryjKron 522 marg; CzechEp 10, 188 [2 r.], [406]; KochFr 77; KochPieś 20; PudlFr 64; ArtKanc I16, Q19v, S; ActReg 160; Calep 23a, 532a, 562b, 1009a, 1024a; GórnTroas 50; GrabowSet E4v; KochAp 8; Nie będziefz fię ty wiekuiście gniewał/ á w zápalczywości nie záhámuiefz ná wieki rozlicznego zmiłowánia twego. LatHar 562, 16 marg; WujNT 554 marg, Eph 4/26; Iefli oni nie zábijáli: my fię y nie gniewaymy. SkarKaz 312b; Y piłmo ś. mowi: Gniewaycie fię á nie grzelźcie. SkarKaz 313b [Eph 4/26], 314a, b, 485a; CiekPotr 89; CiekPotrSzym)(3v [2 r.].

gniewać się czemu (1): Iáko gniew wedle Dawidá Proroká/ może być bez grzechu/ (gdy złościóm ludzkim się gniewamy/ względem krzywdy Bożey) ták o Pánie Chryśtuśie czytamy/ że dla zátwardzenia ferc licemiernicznych gniewał się pátrząc na nie będąc w Bóznicy ich. *BiałKat 56.*

gniewać się na kogo, na co (178): Ezop rzekł/ Krołu śláchetny/ Po wżyftkim świećie śláwętny: Nie raczy fie ná mię gniewać/ A chćiey mię pierwey wyłuchác. *BierEz F2, N3, N4v, Pv, S; OpecŻyw 66v; HistJóz A3, D3; BielŻyw 31, [126]; March³ V8; WróbŻółt B6v, 79/5; A opofła wałcha Kro. m. nyeracz łzye na nałz gnyewacz. bo mi go bendzyemi dobrze dzyerzecz v wyelkyey poczczywołczy LibLeg 11/156, 7/97v [2 r.], 103v, 11/155, 155v; SeklKat F2v; RejKup c4v, y5v, Ccv, cc4; HistAl D7; MurzHist D4v, L2v; MurzNT 18v, 31; dáleko wyęcey to ma być/ áby rodzicy myernie fie gnyewáli ná dzieći łwe. GliczKsiąż G2, G2 [2 r.]; A Sędzia ma tego pilnie przyłtrzegác [...]: Aby Pan Bog gniewáiac fye ná złości Ludzkie/ niekarał niewinnych przy winnych. GroicPorz c4v; KrowObr C3v [2 r.], 53v, 170v, 238, Rr4v; RejWiz 182; Leop Eccli 28/8, Ion 4/9, Zach 1/15, 2.Mach 4/35, Matth 5/22, Act 12/20, Hebr 3/10; OrzList fv [2 r.]; BibRadz Gen 18/32, Is 53 arg, 54/9, Ion 7/23; OrzRozm K4v [2 r.]; BielKron 15, 24, 60v, 207 marg, 229 (11); Mącz 174c [3 r.], 205c [2 r.], 218a, 375d, 394d, 395c, 510a; OrzQuin C4v, D4v [2 r.], E3, Q2 [2 r.]; Prot A3, D4v; SarnUzn B4 marg; A ták próžno fie kto ma gniewác ná prawdziwe wykłádácze piłmá łwiętego RejAp 80v, 33; GórnDworz K6v; RejPos 178; RejPosWiecz³ 98; KuczbKat 435 [2 r.]; Abowiem znaydziefz drugiego czo fie y ná nieme rzeczy y ná Bogá gniewác będzie. RejZwierc [78²]v, A6, 53v [2 r.], 76v [4 r.], [78²] [2 r.], 81v, 261v; WujJud 79 [2 r.], 98v; WujJudConf 242, 242v; BudBib 182b marg, 2.Reg 24/1, Ion 4/4, 9; BiałKaz L4v; BudNT b7, Ioann 8/23[24]; CzechRozm 67v, 71v, 171 [2 r.], 218, 221v (11); bo fię żaden niegniewa ná onego/ ktoremu z łercá wżytkiego dobrego życzy ModrzBaz 136, 65, 67, 80; KochPs 138; SkarŻyw 76, 196, 321, 347; StryjKron 547; CzechEp 9, 75, 107 [2 r.], 110, 113 (21); NiemObr 52; GNiewam fię ná té piełczoné žiemiány/ Co piwu rádži łzukáią przygány. KochFr 10; Młza rzecz iefł y zła/ y łkodliwa/ y BOg fię ná nię bárzo gniewa/z tey miáry że iá czynią*

ofiara *ReszPrz* 56; *WerKaz* 280, 292; *PudłFr* 24, 69; *GórnRozm* K; *PapUp* G4; *GAmrat* Arcybiskup/gniewał fie ná księdzã Krupłkięgo *KochAp* 7; *WujNT przedm* 12, *Matth* 5/23, *Ioann* 6/23, s. 845; *WysKaz* 17; *SarnStat* 372; *SkarKaz* 485a; *KlonWor* 4. *Cf Ze zdaniem*.

gniewać się o kogo, o co (90): *BierEz* R3; *OpecŻyw* [123]v; *LibLeg* 11/155v, 156; Gniewa się welmi o Bałwophalftwo pan *SeklKat* Ev; *MurzHist* Rv; *BielKom* A8, D8, 44v; czemu fie o to gniewacie? coź ábo mnimaćie byzmy co ziedli Krolewłkiego/ czyli że nam dáry dano? *Leop* 2.Reg 19/42; *BibRadz* 2.Reg 19/42; *BielKron* 15, 29, 89, 92, 317 (8); *KochSat* B2; *Mącz* 121c; *OrzQuin* Q2; *Prot* Ev; *SienLek* 14; *GórnDworz* S6; *RejPos* 194v [2 r.], 197v, 215v [2 r.], 329v; *BiałKat* 56; á kiedyby mi brátá ábo przyiacielá bito/ álbo dom ípalono/ ábo wybrano/ thedy y tego iefzcze nie mam záłować álbo fie o to gniewać? *RejZwierc* 76v, [78²], [78²]v, 80v, 200; *BudBib* 2.Reg 19/42; *CzechRozm* 71v, 171, 218; Toć fá przykłády ftárodawne/ á od náłzey pámięći dálekie: powiedziałbym też niektore náłzego wieku/ ále się więc ludzie o to gniewáią. *ModrzBaz* 113v; Iáko ty o zelzpeconá koronę twoię gniewałbys się: ták się Bog wńzechmogący/ oto miałto gniewa. *SkarŻyw* 87, 46, 80, 349, 357; *CzechEp* *3v, 82, 338; *NiemObr* 52; Acz by ínac o tę podłóć/ druga fye gniewáłá/ Iesli polńkã przypowieść/ od mátki fłycháłá. *KochDz* 109; *ArtKanc* N20v; *PapUp* G4; *KochAp* 8; *PowodPr* 65; *SkarKaz*)(2v, 453b, 456b, 548a; *SkarKazSej* 685b, 688b, 704b; *KlonFlis* F3v; *KlonWor* 46. *Cf Ze zdaniem*, »o prawdę się gniewać«.

gniewać się za co (2): Ale iż fie Pan gniewał/ zá ich wielkie złóći/ Dáł w vltá tym Prorokom/ ducha omylnóći. *HistHel* D2. *Cf Ze zdaniem*.

gniewać się nad kim (1): Gniewam się nád złemi ná pokoy ich pátrząc *SkarKaz* 3a.

gniewać się z kim (3): *OrzRozm* P; Powiádał Nágot że go ószukano: Bo Pifarz był, gniewáiąc fie z nim, wołkiem zlepil kárty, gdzie ten zapis był. *SarnStat* 1286; *SkarKaz* 315b.

Ze zdaniem przyczynowym i warunkowym [w tym z zapowiednikami: o to (15), *o co* (2), *za to*, *na to*, *prze to*; *iz(e)(by)* (24), *gdy* (17), *że* (11), *kiedy* (3), *jesliby* (2), *kto* (2)] (57): *OpecŻyw* 66v; *BielŻyw* 88; *LibLeg* 11/155; *SeklWyzn* g3; Czart się gniewa yż się Kryftuś Mnichem íwarzj. *RejKup* cc3, c4v; Swiádfzę bogi memi iż iesliby fie ktho z was podnioł przeciwko nam/ zá tobyfmy fie nań nie gniewáli *HistAl* D7; *MurzNT* 18v; *RejWiz* 100v; *OrzList* b4v; Profzę niechayby się pan moy nie gniewał ná mię iżbych iefzcze tylko raz rzekł *BibRadz Gen* 18/32; ná mię będziecież się gniewać zem wńzythkiego człowieká vzdrowil w Szábáth? *BibRadz Ioann* 7/23 [*przekład tego samego tekstu OpecŻyw* 66v, *BudNT*, *WujNT*], *Gen* 31/35, *Luc* 17/14; *BielKron* 20v, 24, 57v, 58v, 60v (10); *OrzQuin* H2; *GórnDworz* Hh4; *KuczbKat* 435; Bo drogim páwimentem położono wńzędzye/ Gniewáią fie ktho gi tłuc potkowámi będzie. *RejZwierc* [207], 52, 57, 92, [233]v; *BudNT Ioann* 8/23[24]; *CzechRozm* 251; *ModrzBaz* 59v; *SkarJedn* 234; y gđjć to wípomniał Pan/ wielceś się o to gniewał *SkarŻyw* 598, 118, 119 [2 r.], 196 [2 r.], 207; A gdy mu też co ínfzy/ chociaż z niewiádomóći zádáli/ tedy się oto ná nie nie gniewál: ani im zá złe miał/ ábo ná nie fukał: ále o sobie/ w duchu ćichym íprawę dáł *CzechEp* 334, 39, 75, 88, 173, 334; *NiemObr* 104; *GórnRozm* K; *WujNT* 97, *Luc* 13/14, *Ioann* 6/23, s. 416; *CiekPotr* 89; *ZbylPrzyg* B4.

W charakterystycznych połączeniach: gniewać się barzo (14), dobrze, dziwnie (2), jawnie, miernie, okrutnie, skwapliwie, słusznie (3), sprawiedliwie (2), srodze (srogo) (7), surowo, upornie, wiecznie (wiekuście) (3).

Zwroty: »gniewem gniewać się« = *ira irasci Vulg* (2); *Leop Zach* 1/15; Ale by się miał na wszystkie prawym a lierdzitym gniewem gniewać/ równo iakoby też prawym oszaleniem oszaleć musiał. *RejZwierc* 78.

»o prawdę, z prawdy gniewać się« [szyk zmienny] (6 : 1): o prawdę się nie gnieway *BielŻyw* 34; on rzekł Tento mój przeciwnik albo iest prawdomowny albo łgarz: mówili prawdę, z prawdy się niegniewam, iestliże łże, mścić się nie będę *BielŻyw* 73; Ut veritas odium parit, Prawdą gniew przynosi/ o prawdę się ludzie gniewają. *Mącz* 278b; *Prot* A3, D4v [2 r.]; *RejZwierc* 232.

»gniewać się sam w sobie [= wewnątrznie]« [szyk zmienny] (3): *HistAl* L7v; *BudBib Ion* 4/1; Y byli niektorzy co się gniewali łami w łobie [*indigne ferentes intra semetipsos*]/ a mówili: Na coż się słała wtrata olejku tego? *WujNT Mar* 14/4.

»z serca, na sercu gniewać się« [szyk zmienny] (4 : 1): Pierwzē/ które iest zabjākow kāraniā godnē/ gdy się kto choc tilko na sercu gniewa łnāc tełz i ten ktory to za łwoiā wielkā krzywdā czyni. *MurzNT* 18v; Male odisse aliquem, Z sercā się gniewać na kogo. *Mącz* 205c; *SkarŻyw* 460; *CzechEp* 107, 113.

Szeregi: »gniewać się, dąć się (a. odymać się)« (2): Onā wiēcey się gniewāła/ Tym się bārżiez odymāła. *BierEz* N4; Co wyēcey gdyby kto one z ropuły [!] a zuchwāłtwā yākyego karał/ wnet gnyewāyā się/ dmā się/ a zāperzywłly się mowiyā *GliczKsiqz* E4.

»gniewać się, (i) frasować się« [szyk 5 : 1] (6): Ktemu prołzē aby za łāłkā/ czyiāłzkolwiek/ I. M. X. K. na mię się bez zdrowe⁸⁰ rozłādku āni frāłował āni gniewał *CzechEp* 260, 164, 219, 338; *NiemObr* 95; *BielRozm* 25.

»gniewać się i jednać się« (1): Wał sye tey mierziāczki/ włzāk tobie nie nowinā z Pāny sye gniewać y z nimi sye zālye iednāć *OrzRozm* P.

»gniewać się a karać« (1): A nie tylko o niewdzyēcnośc łwoiē/ ale y o niewdzyēcnośc ludzkā zāwzdy się gniewać a za to kārāć raczył. *RejPos* 215v.

»gniewać się, (i, albo) łajać« [szyk 4 : 3] (7): *BierEz* E; *FalZioł* V 76v; *BielKom* E2; a przegrawāiācz niechay się nie miecze/ nie gniewa/ nie łāie/ nie drapie kart/ kołthek nie zārzuca *Górndworz* M4; Nāzaiutrz iedni się gniewāli/ y łāiāli/ [...] a drudzy się łmiali *Górndworz* S6; *PudłFr* 24; *KlonWor* **6.

»gniewać się abo mieć w nienawiści« (2): bo nie tylko zābić zākazano/ ale się też y gniewać/ ābo mieć w nienawiści/ nie tylko bliźniego [...]/ ale też y nieprzyāciela. *CzechRozm* 239, 239.

»mieć za złe, gniewać się« (1): nie miey za złe/ nie gnieway się mój Pan *BielKron* 34v.

»gniewać się i przymawiać« (1): tākze się y o to gniewa y przymawia zem tych łłow w przekłādzie nowe⁸⁰ Tełtāmentu 1. Iohan. 4. nie włōzył. *CzechEp* 75.

»nie swarzyć się ani gniewać się« (1): Bo nie na wieki łwārzyć się będē/ āni się wiecznie gniewać będē [*non in sempiternum litigabo, nec in seculum irascar*] *BudBib Is* 57/16.

»gniewać się i szemrać« = *irasci et fremere Modrz* (2): *ModrzBaz* 47; Gniewāłz się y łzemrzełz Cefarzu/ ale ia ryczę *SkarŻyw* 188.

»(choć, ani) gniewać się, (choć, ani, ale, to) śmiać się« = *sive irasci sive ridere Vulg* [szyk 4 : 1] (5): *GlabGad F*; *RejKup f8v*; *Leop Prov 29/9*; A Pátricius co się miał gniewać/ to się musiał okrutnie śmiać. *GórnDworz P2, S5*.

»nie wadzić się ani gniewać się« (1): Boć nie na wieki się będę wadził/ ani też aż do końca się będę gniewał [*non enim in sempiternum litigabo neque usque ad finem irascar*] *Leop Is 57/16*.

»gniewać się albo waśń brać« (1): wszakże gniewać się/ albo waśń brać na tego [*stomachari aut odium capere*]/ który tak rozumie/ że jego rozładkiem ma być rządzoną/ nie jest rzecz dobra *ModrzBaz 65*.

a. O zwierzętach (4) : [*samica osła*] żółci w łobie niema by kęła/ przeto się też nigdy niegniewa *FalZioł IV 4b*.

gniewać się na kogo (1): gdzie y mrowką zdrażnioną na wietźzego się nie równo nád się gniewa y łzczypie go *CzechEp 4*.

gniewać się o co (1): Takiż y Swinią perły choctyby ie miałá/ Pewnie się o nie nigdy nie będzie gniewála. *RejWiz 105*.

Szereg: »gniewać się i mrużyć« (1): Choćia kąłać nie może/ wdy czego go wczy Przyrodzenie/ iáłnie znáć/ gniewa się/ y mruży *GórnTroas 70*.

Synonimy: *dąć się, swarzyć się, wadzić się*.

Formacje współrdzenne: *nadgniewać się, nagniewać się, odgniewać się, pogniewać się, rozgniewać się, zagniewać się, zgniewać się; nagniewnąć się, zagniewnąć się*.

Cf **GNIEWAJĄCY SIĘ, GNIEWANIE SIĘ**